

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת וארא תשפ"ד

לשמוע לעצת החכמים

תוכן

א' - החכם במצרים / א

ב' - חכימא דיהודאי / ג

ג' - חכמי הדור / ו

תשובה מפתיעה

וכאן עולה השאלה: איך זה קרה? כיצד יתכן דבר כזה? הלא בני ישראל היו משפחה אחת גדולה. מה הציל את בני לוי מהצרה הזו של שנות הסבל הארוכות?

הסכיתו ושמעו כעת לתשובה, כי היא עלולה להפתיע אתכם. התשובה היא שהיה להם סבא זקן שעדיין חי, סבא זקן ש"לא היה כל כך נחמד" אליהם.

מה היה הסיפור? כשבני ישראל החלו לפרות ולרבות, פרעה החל לדאוג, והוא אמר לאנשיו, ליועציו: "חייבים לעשות משהו בקשר למצב הזה. עוד מעט בני ישראל ישרצו בכל ארץ מצרים, והסוף יהיה 'וְעֵלָה מִן הָאָרֶץ' - אנחנו נצטרך לעזוב. הארץ תהפוך לארץ העברים, והם יגרשו אותנו מכאן".

דור חכם

אלא שפרעה לא יכול היה לקום יום בהיר אחד עם גזירה חדשה: "הפסיקו ללדת" או משהו בדומה לזה. דבר כזה לא היה עובד; פעם, אנשים היו חכמים מדי עבור דברים מעין אלו. היום, שאנחנו חיים בדור טיפשי, אזי רעיונות טיפשיים מתקבלים גם הם, וכך המושג 'אפס גידול אוכלוסין' - ובמילים אחרות, להפסיק ללדת ילדים, הפך לפופולרי. בעולם עשו מזה רעש גדול, נכנסו לפאניקה, וטענו שילדים 'מזהמים' את הסביבה. כל ילד משתמש בכך וכך מים וכך וכך אוויר, כך וכך אנרגיה ודלק, וחייבים לעשות משהו בנוגע לזה. אבל באותם ימים אנשים ילדו ילדים; אף אחד לא חשב אחרת. המצרים של פעם לא הגיעו לרמת טירוף הדעת של הגויים של ימינו.

א' - החכם במצרים

השבט החופשי

בפרשת השבוע, אנחנו מוצאים שמשה ואהרן נכנסו ויצאו תדיר מפרעה, בשליחותו של ה', כדי לומר לפרעה להוציא את בני ישראל ממצרים. הם היו ניגשים לארמון עם מסר מה', נושאים ונותנים, ואז שבים לביתם. כעבור מספר ימים הם היו חוזרים שוב עם מסר נוסף, אולטימטום חדש. כך שוב ושוב, הלך ושוב.

רבים תמהו - ובצדק - האם משה ואהרן לא היו אמורים להיות עסוקים בעבודת פרך? מי נתן להם אישור להפסיק לעבוד ולגשת אל פרעה? מה קורה כאן? בני ישראל היו משועבדים ועבדו עבודת פרך - כיצד זה שמשה ואהרן היו פטורים מעבודה?

למען האמת יש כאן שאלה גדולה עוד יותר, כי לא רק משה ואהרן לא עבדו, אלא כפי שאנחנו יודעים (שמות רבה ה, טז), שבט לוי כולו היה פטור מעבודה! האין זה דבר מדהים? אנחנו נוטים לשכוח מכך כשאנחנו חושבים אודות 210 שנות השעבוד במצרים. שבט לוי מעולם לא השתעבד, אלא המשיך לחיות חיים תקינים ונורמטיביים כמימים ימימה. אני מתאר לעצמי שהם סבלו מרדיפות שגרתיות מצד שכניהם המצרים. אני מניח שהם כונו בכינויי גנאי. אולי היו גם תקיפות אלימות; מסתבר שמפעם לפעם זרקו עליהם אבנים. אבל עדיין, עד כמה ששבט לוי סבלו מהמצרים, זוהי עובדה מעניינת בהיסטוריה שלנו במצרים, שהיתה משפחה אחת ויחידה, משפחת בני לוי, שלא השתעבדה. הם לא היו נתונים למערכת עבודת הפרך של פרעה.

כדי שהתכנית הזו תהיה מושכת במיוחד עבור בני ישראל, פרעה אמר: "אנחנו ממשיכים את העבודה הנפלאה שהחלה על ידי אביכם הגדול יוסף, ה'צפנת פענח' שהוביל את מדינתנו במשך שנים רבות כל כך. תכנית הבניה אותה החל יוסף - תימשך על ידינו, ביתר שאת".

לבנת הזהב של פרעה

פרעה אפילו לקח לבנה מזהב ותלה אותה בשרשרת זהב סביב צווארו, וכך הוא יצא אל העם, כדי להודיע קבל עם ועדה שהמסע החל - המסע לבניית מצרים. כפי שבימינו, כשמתחילים בבנייתו של בית חולים או מוסד אחר, לעתים מושל המדינה מגיע להשתתף במעמד, וחופר חפירה סמלית באדמה באמצעות את חפירה. לפעמים זה קצת קשה. בחורף, האדמה קשה, והוא צריך לדחוף את האת בעזרת רגלו. הוא עושה קצת יחסי ציבור - מצלמים אותו ומפרסמים את התמונות בכל העיתונים.

פרעה הגיע עם לבנת הזהב תלויה בצווארו, כסמל לתכנית שאותה החלו, והוא עודד את הציבור: "כולנו יחד במשימה הזו! בואו, כל אחד יקח מעט חמר ויצור לבנה. בואו תהיו מבוני המדינה!" כך אמר. "נעשה זאת בשלום ובאחוה! אם משהו משתבש - אל תדאגו! אל תמתחו ביקורת! כל אחד יעשה כמיטב יכולתו, ויחד נבנה את מצרים".

לא היו שם צלמים, אבל כן היו נאומי כבוד ומחיאיות כפים. כולם התרגשו לתרום את הלבנה הסמלית שלהם ביום הפתיחה, בדיוק כמו שעשה פרעה. כולם שמחו על כך שתרמו תרומה סמלית לתחילת הקמפיין. ובני ישראל הצטרפו אף הם. למה לא? אין בכך כל רע! "אנחנו בונים את ארצנו, הארץ שהיא כעת ביתנו. זה הדבר הנכון לעשות!"

הסבא הזקן

אולם היה אדם אחד שהרעיון הזה לא מצא חן בעיניו, אחד שאמר שזה לא הדבר הנכון לעשות. היה איש זקן, יהודי מבוגר ביותר, שצפה מהצד והבין לאן הדבר הזה הולך להוביל.

מי היה האיש? הקשיבו כעת להמשך הסיפור. בעוד כולם אצים-רצים להתנדב למבצע הבנייה הגדול, שבט לוי רצו גם הם להתנדב, כמו כולם. הם הכירו טובה למצרים לא פחות משאר השבטים, אבל להם היה משהו שלא היה לאף שבט אחר. היה להם סבא זקן, הלא הוא לוי בן יעקב, שעדיין היה בחיים. לוי היה אחרון האחים, ובעוד כל אחיו, שבטי י-ה, כבר הלכו לעולמם, הוא עדיין היה בחיים. והיתה לו את החכמה

ואז פרעה חשב על תכנית לשבור את בני ישראל באמצעות עבודת פרך. הם יהפכו לאנשים עייפים ותשושים, כאלה שאין להם כח וענין להוליד ילדים. אבל עדיין, הוא לא היה יכול פשוט לפקוד עליהם להיות עבדים. אין מציאות כזו - לשעבד אנשים ביום בהיר אחד. בני ישראל לא היו שבויי מלחמה, ופרעה לא היה רודן מטורף. הוא היה מלך שהתייחס לדעת הקהל. מה יגיד העם במצרים על מהלך שכזה? ומה יאמרו בשאר המדינות?

לכן הוא לא היה יכול לבוא ולהפוך אותם לעבדים בבת אחת; תכנית כזו פשוט לא היתה עובדת. היה עליו לחשוב על תכנית שתביא בהדרגתיות למצב הזה, שבו בני ישראל יהיו עם של עבדים. "הִבְּהָ נְתַחֲכֶמָה לו" פירושו שעלינו לפעול בערמה. תחילה הוא הכריז על תכנית בניה חדשה, משימה פטריוטית להקים מבני ענק שיביאו כבוד ותפארת למולדת, ויאדירו את שמה של מצרים בעולם כולו. והם אכן השיגו מטרה זו. עד היום, הפירמידות מיוחסות לתפארתה של מצרים העתיקה. פרעה החל אפוא בניסיון לפנות אל חוש הפטריוטיות של אזרחי מצרים.

האזרחים הנאמנים ביותר

ומי הראשון להתנדב בכל מה שקשור להבעת נאמנות למדינתם? בני ישראל. הם היו אסירי תודה למקלט שמצרים סיפקה להם בשנות הרעב. כשיעקב אביהם ביקש מקלט במצרים, פרעה קיבל בברכה אותו ואת משפחתו, ונתן להם את ארץ גושן. בני ישראל הרגישו שמוטל עליהם חוב של הכרת הטוב כלפי מצרים.

כך היה גם כאן, בארצות הברית, עד לא מזמן. עד לאחרונה, יהודים היו כל כך שבעי רצון ממדינת אמריקה, שהם נישקו את אדמתה. הם הגיעו מארצות אירופה וידעו להעריך את החופש שמדינה זו העניקה להם, ולכן, בכל נושא פטריוטי, היהודים היו הראשונים. בזמן המלחמה, כאשר הממשלה הנפיקה 'איגרות חוב מלחמה', היהודים התגייסו לטובת הענין, וערכו קמפיינים בבתי הכנסת. היהודים תלו דגלי ארה"ב מחוץ לבתיהם.

היום האקלים הציבורי כבר השתנה, ופטריוטיות כבר אינה דבר פופולרי. ברגע שרוח השטות החל לפעפע באמריקה, סולם הערכים השתנה לחלוטין, אבל עד לא מזמן, להיות יהודי טוב פירושו היה שאתה מכיר טובה למדינה כמו ארה"ב, ואתה נוטל חלק נלהב בכל המשימות הפטריוטיות שלה.

לא מספיק, למה הוא לא בנה עוד? אני לא מבין, הולכים לכסות את כל פני ארץ מצרים במחסנים? כמה דגן מצרים כבר מייצרת, גם בשנים מבורכות? משהו לא מריח טוב בסיפור הזה. יש כאן כוונות נסתרות".

לשאר השבטים לא היה את הסבא הזקן ש'יתאכזר' אליהם. הם לעגו להתנגדותו של לוי. אני בטוח שהם לא אמרו את זה בפה, אבל הם חשבו לעצמם: "הביטו ביהודי המיושן הזה; הוא פשוט לא מבין. הוא חי בעבר, ב'ארץ הישנה', עם המנהגים השבטיים שלו. בארץ כנען לא ידעו מה זה מחסנים - זה משהו חדש של העולם המפותח. צריך להביט קדימה, אל העתיד. צריך לתכנן קדימה; לא כמו שחיו בעבר, בארץ כנען. שם חיו מהיד לפה, ומה שגדל באותה שנה - אכלו, ואז בשנה הבאה רעבו. אבל המצרים, הם יודעים מה הם עושים. יש להם ראש על הכתפיים. הם אנשים מסודרים, מיושבים ומתורבתים. הם הרבה יותר מפותחים".

אז לכל הפטריוטים שביניכם - ואין כוונתי ללעוג לפטריוטיות - כפי שאמרתי מוקדם יותר, פטריוטיות היא מידה טובה, אבל רק אם היא לא נוגדת את עצת החכמים. אם ראשי הישיבות אומרים: "תהיה פטריוט", אז כך צריך לעשות. אבל כשהם אומרים לך: "תיזהר!" עלינו להקשיב לעצתם.

ב' - חכימא דיהודאי

מגן לבני עמו

כל זה מביא אותנו לסיפורו של אחד מגדולי אומתנו - התנא הקדוש רבי יהושע בן חנניה. מלבד העובדה שהוא היה אחד מגדולי הדור ואב בית הדין של הסנהדרין, הוא גם שימש כמגן של העם היהודי בוויכוחים שהתנהלו מול בני הכתות השונות שקמו בעם ישראל.

באותם ימים סוערים עבור כלל ישראל, בתקופה שאחר חורבן בית המקדש, קמו מספר כתות בעם. הנוצרים היו המשמעותיים שבהם, אולם היו גם אחרים. מתוך העוינות שהיתה להם לרוב מנין ובנין של העם שנשארו נאמנים לחכמי התורה, הכתות הללו נהגו להשמיץ ולהכתים את שמם של אחיהם היהודים בפני הממשלה הרומית.

הישנה, אותה ייבא מ'דער אלטע היים' ('הבית הישן'). הוא לא היה מצרי אמיתי. הוא לא דיבר מצרית רהוטה, והיה לו מבטא כבד. ומה שיותר חשוב - לא היה לו את ה'ראש' המצרי. היה לו ראש יהודי ישן וטוב, היו לו מסורות עתיקות, והוא הבין לאן הדברים הולכים.

כך קרה שהסבא הזקן הרס להם את כל התכניות. כשבני לוי רצו לצאת יחד עם בני המדינה, וליטול חלק במבצע הבניה הגדול, הוא "התאכזר" אליהם ואמר: "אל תלכו. אל תתערבו עם אומות העולם. זה לא בריא להתיידד עם גויים. אני רוצה שתישארו בבית ותשכחו מכל הסיפור הזה".¹

א' גוייש'ע שפראך

זה כמו משפחה יהודית אמריקאית, שמתגורר איתם סבא זקן שהגיע לכאן מאירופה. הוא למד בישיבות באירופה, התפלל בשטיבל'ך באירופה, ויש בו רוח אחרת - רוח האידישקייט של פעם. וכשהוא שומע את הילדים מדברים באנגלית, הוא מעיר להם: "קינדל'ך, אל תדברו 'גוייש'; אצלנו לא מדברים בשפה של הגויים".

לפני שנים רבות, היה זה דבר פשוט - יהודים לא מדברים בשפת הגויים. כשהייתי בליטא, שהייתי במשך תקופה מסוימת בעיירה קטנה, ואף אחד בעיירה לא דיבר ליטאית. מי שעשה עסקים עם הגויים, למד את שפתם, אבל אחרת, כולם דיברו רק באידיש. אפילו הרשעים. באותם ימים היו כבר הרבה רשעים. לפני מלחמת העולם השנייה היו בקרב היהודים די והותר רשעים, אבל אפילו הרשעים לא דיברו בשפת המדינה. יהודי שדיבר בשפה זרה, הדבר נחשב לביזיון. אז הסבא הזקן אינו מסתיר את מורת רוחו מכך שהם משוחחים באנגלית.

הילדים מוחים: "אבל סבא, אנחנו חיים באמריקה, אנחנו חייבים לדעת אנגלית".

"אה", מנופף הסבא בביטול. "בכל אופן, אינם צריכים לדבר ב'גוייש' בתוך הבית".

כך קרה גם במצרים. שבט לוי טען לסבא: "אבל סבא! כולם הולכים. כולם נוטלים חלק במבצע הבנייה הגדול!" אבל הסבא הזקן ענה: "נו, אז כולם הולכים. אתם לא תלכו. מה שכולם עושים - אתם אל תעשו".

סתירת זקנים

"אני בכלל לא אוהב את כל הרעיון הזה", אמר לוי. "ככה פתאום, מחליטים שהולכים לבנות את מצרים? יוסף הצדיק כבר בנה מספיק מחסני תבואה. אם זה

1. א.ה. ע' ספורנו (י, ט).

שמספק לך שומרים חמושים בסכינים שיגנו על שדותיך.

גדר קוצים שמרה שהפרות ישארו בתוך השדה או יישארו בחוץ - על פי בחירתו של בעל הבית. גדר כזו יעילה גם בתור שמירה מפני בני אדם. גדר קוצים עבה עושה את העבודה לא פחות טוב מגדר תיל.

זה מה שהשיב רבי יהושע חד-הלשון. הוא אמר: "המשל הזה מדויק ביותר. חכמי ישראל הם כמו קוצים המגינים על עמנו. 'טוֹבָם כְּחֶדְק' - זו תכליתם של הטובים ביותר בעם ישראל. הם כמו גדר של קוצים, ודואגים שההשפעות הזרות לא יכנסו פנימה, ושאותם אלו שעלולים לסטות החוצה, יישארו בפנים".

כאשר מנהיגנו נוהגים בצורה 'דוקרת' - כמו גדר קוצים, ואומרים לנו "לא" על זה, ו"לא" על זה, בכך הם שומרים עלינו שלא נסטה מהדרך הישרה, ואינם מניחים להשפעות זרות לחדור אלינו מבחוץ. הרי שאם נשמע בקולם ונהיה נאמנים להוראותיהם - זו הצלחתנו.

זו תפקידם של החכמים שבכל דור ודור; לא להחניף או אפילו לשתוק לנוכח אלו שסוטים מהדרך הכבושה - דרך התורה המסורה לנו מדור לדור, אלא לנהוג כמו גדר קוצים שאינה מאפשרת לנו לנטות הצידה. גם מי שינסה - יקבל דקירה. לולא החכמים ששומרים על הציבור, תמיד יהיו יחידים שינסו לפרוץ החוצה אל הרחוב. תמיד יש יהודים שומרי תורה ומצוות שעלולים לנסות ולקחת סיכון - והחכמים הם אלו ששומרים עליהם.

'מסע העידוד' שלא יצא לפועל

בשבוע שעבר התקשרה אלי נערה עם שאלה בהלכות יחוד. היא מתכוונת לנסוע, כחלק מקבוצה, ולשהות בשבת במקום מסוים שבו יש יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, והיתה לה שאלה טכנית בפרטי הדינים של הלכות יחוד, בנוגע למקום שהותה בשבת - האם יש שם מספיק גברים, או משהו מעין זה.

שאלתי אותה: "מדוע את מתכוונת לשהות בשבת בבית הזה? מה את בכלל עושה שם?"

אז היא מספרת לי שמטרת הנסיעה היא לעודד את רוחו של יהודי צעיר שחולה ל"ע. "זו מצוה", כך היא אומרת.

חשבתי לעצמי: "נערה חרדית, רוצה לנסוע לשבת כדי לעודד יהודי צעיר, וכל מה שמפריע לה זו רק

וכאשר היה צורך במישהו שיגן על אומתנו, עם ישראל פנה באופן טבעי לרבי יהושע בן חנניה. רבי יהושע היה איש מהיר מחשבה ובעל לשון חדה, וכן אדם אמיץ. הוא היה כל כך מוצלח ומיומן בוויכוחים אלו עד שהוא התמנה להיות זה שעמד להגנתו של עם ישראל מול כל אויביהם.

רבי יהושע בן חנניה היה נציגם של היהודים בכל מקום. הגמרא בבכורות (ח, ב) אף מספרת שהוא נסע לאתונה והתווכח עם הסנאט של אתונה; הוא ניצח אותם ללא קושי. הוא היה פותח את פיו ומשיב מנה אחת אפים - לרומאים, לנוצרים ולכל סוגי הכופרים. בזכות תפקידו זה זכה רבי יהושע לתואר מיוחד: 'חכימא דיהודאי' - חכם היהודים.

המפסיד המתוסכל

בכל פעם שהאפיקורסים נכנסו לוויכוח עם רבי יהושע בן חנניה, הם יצאו כשוטים גמורים. בדרך כלל זו היתה התוצאה. הם לא יכלו להתחרות עם אמרותיו המהירות והחריפות - מלבד העובדה שהאמת היתה לצידו. רבי יהושע נהג בהם ללא חמלה. הוא לעג לפרשנויות המטופשות שלהם והכלים אותם כהוגן.

הגמרא (עירובין קא, א) מספרת אודות ויכוח שהיה לרבי יהושע בן חנניה עם מין אחד, שבו הוא דיבר איתו בחריפות יוצאת דופן. לאחר שהפסיד בוויכוח, המפסיד הכריז - מן הסתם מתוך תסכול - שרבי יהושע הוא אדם בלתי נעים בעליל, וציטט את הפסוק הבא: "טוֹבָם כְּחֶדְק יֵשֶׁר מִמְּסוּכָה" (מיכה ז, ד), שפירושו: "טוֹבָם" - הטובים שבהם. "כְּחֶדְק" - הם כמו קוצים. פירוש, הטובים ביותר מבין האומה היהודית, הרי אומר המנהיגים הרוחניים שלה, הם דוקרים ובלתי נעימים כמו קוצים. זה הטבע שלהם. הוא קבל על כך שבן שיחו, רבי יהושע בן חנניה, הוא חד מדי. "אתה מדי חד בשבילי. אתה מדי דוקר וכואב".

וזה היה נכון. רבי יהושע מוכרח היה להיות חד ודוקר כמו קוץ כאשר הגן על עם ה' ועל תורתו. הוא לא יכול לשבת בחיבוק ידים ולאפשר לאיזה 'חצי יהודי' או 'רבע יהודי' או 'יהודי באופן רשמי בלבד', לעקור את התורה. אבל הגמרא מספרת לנו שרבי יהושע עיין בפסוק הזה וראה בו משהו שונה לחלוטין.

גדר תיל טבעי

אתם יודעים, לקוצים יש תכלית. אין דבר בבריאה שהוא חסר תועלת, ולקוצים יש תפקיד חשוב. ומהו? להגן על השדות מפני בעלי חיים. זו היתה השיטה עד להמצאת גדר התיל - במקום ללכת ל'טמבור', היו שותלים גדר של קוצים. מדובר במוצר טבעי וזול,

שאפשר! מי שזקוק לנסוע לשם לצורך עבודתו, אז אין ברירה, אבל השתדלו לערוך את הקניות בשכונה שלכם. זה משתלם, גם אם תפסידו מכך כסף".

זהירות במקום העבודה

כמובן שאם אין ברירה אז אין ברירה, אבל אם יש ברירה, צריך לדעת שכשאשה מסתובבת, היא לוקחת על עצמה סיכון. גם אשה שיוצאת לעבוד כדי שבעלה יוכל לשבת וללמוד בכולל, גם זה צריך להיעשות בחכמה מרובה, וצריך לגדור גדרות קוצים גבוהים וחזקים. לא יתכן שאשה תהרוס את הנשמה שלה כדי שבעלה ילמד בכולל. האם ראוי לאשה לעבוד במשרד מעורב? האם היא צריכה לעבוד יחד עם חצופים ורשעים? זו שאלה מאוד עדינה, וצריך לנהוג בזהירות יתירה.

בידי נמצא מידע רב, המבוסס על הניסיון. אנשים מתקשרים אלי מדי יום ביומו. במכשיר הטלפון שלי, בשני קווי הטלפון שלי, מתקבלות בכל יום שאלות, ואני מודע היטב למה שקורה. לפעמים נשים יראות שמים שעובדות במשרדים כאלה, נחשפות לדברים בכלל לא טובים, והעובדה שהאשה אינה מתקלקלת אינה מספיקה, כי נשמתה נשאת מוכתמת. לכן, זה לא שווה את זה. זו דעתי האישית בלבד, אבל היא מבוססת על ניסיון מוצק. אל תתערבו עם הגויים. אל תתערבו!

וזה נוגע לא רק לנשים אלא גם לגברים. הגברים צריכים גם הם להיזהר מפני אווירה שלילית. אכן, לפעמים אין מנוס. גברים מוכרחים להביא פרנסה הביתה. אבל צריך לדעת שמי שמוכרח לבא במגע עם אנשים שפלים, חשוף להשפעות שליליות רבות.

להקשיב בקול הזקנים

כמובן שפיזית וגיאוגרפית, בלתי אפשרי לנעול את עצמנו בפנים כל הזמן, אבל יהודי שיש לו "טובים" - שיש לו אנשים טובים שעומדים על גביו, אם יש לו קשר עם הטובים, שיעמדו על גביו ויפקחו ויעירו וינזפו וישמשו כגדר של קוצים, אזי הוא יישאר בפנים, לכל הפחות מבחינה רוחנית.

אבל מה קורה למי שמתעלם מהסבא הדוקר? את זה אנחנו לומדים מפרשת השבוע. התוצאה היתה שנים על גבי שנים של שעבוד! זה מה שקרה לשבטים שלא ידעו להעריך את הקוצים של לוי.

כל אלו שהתנדבו ליטול חלק קטן בעבודה - הוי אומר, כל בני ישראל מלבד שבט לוי - נתפסו בחכתו של פרעה ונאלצו להמשיך לעבוד. זה לקח זמן, אבל

שאלה בהלכות יחוד? איך מעודדים את רוחו של איש צעיר וחולה?!

וכאן החלטתי לנהוג כמו גדר קוצים - כמובן שאיני נמנה על "טובים" - הטובים שבעם ישראל, אבל לדקור כמו קוץ אני יודע גם יודע - ואמרתי לה: "בשום פנים ואופן אסור לך ללכת לשם! יש פה שאלה חמורה בהרבה מאשר שאלה טכנית בהלכות יחוד. אסור לך בכלל ללכת לשם".

והיא צייתה. מדובר בבת 'בית יעקב' טובה, והיא קיבלה את דקירת הקוץ. והיא רק הרוויחה - בעולם הזה ובעולם הבא - מכך שלא השתתפה ב'מסע העידוד' הזה.

לחפש את ה"חדק"

למען האמת, לא נדרשה ממני חכמה כל כך גדולה כדי לתת לה את הדקירה הזו, אולם גדולי התורה האמיתיים - "טובים כְּחֶדֶק" - אחד מתפקידיהם הבלתי פוסקים הוא לשמש כגדר של קוצים - לשמור עלינו בפנים ולהגן עלינו מפני השפעות זרות.

זה התפקיד שלהם. ומה התפקיד שלנו? **לרצות** את ה'חדק' הזה, את ה'מסוכה' הזו. מי שהולך רק למקומות שבהם יש אנשים 'חלקים', נטולי קוצים מכל סוג שהוא, רק יפסיד מכך. נניח והחלטת להתפלל בבית כנסת גדול הממוקם בשכונה מודרנית כלשהי, שבשבת בבוקר מגיעים להתפלל שם חמש מאות איש. למה הם באים? מה מושך אותם לשם? כי האיש שמוסר שם דרשה הוא אדם נעים וחביב. אין בו שום קוצים. הוא אף פעם לא ידבר על כך שאסור להתגלח בתער, ושצריך לסלק מהבית את מכשיר הטלוויזיה.

רב אמיתי אומר את האמת בפנים - שמי שיש בביתו מכשיר טלוויזיה, יכול לשכוח מבית יהודי קדוש. למה לרמות את עצמך? לשמור על בית יהודי כשהמכשירים הללו נמצאים בבית, זה כמו לשמור על בית נקי, בזמן שצינור הניקוז מבית הכסא מוביל הישר אל סלון הבית. בכל פעם שמורידים את המים, התכולה נשפכת על רצפת הסלון. וזה בלשון המעטה.

סכנות מרכז העיר

גדרות הקוצים הם אפוא ההצלה שלנו. עלינו לשמור על בני משפחתנו בבית, בשכונה, שלא ירעו בשדות זרים. מחוץ לגדר קיימות סכנות רבות. ולכן אנהג כעת כמו קוץ ואומר לכם: "יהודים, היזהרו! אם אתם יכולים להימנע מללכת למנהטן, עשו כן. כיום מנהטן שורצת נוכלים ואינשי דלא מעלי, והם מנוסים מאוד בביצוע פשעים. ולכן תתרחקו משם עד כמה

אלא מה? כל יהודי, ולא משנה כמה הוא נבער וחסר ידע, חושב שהוא רואה את הדברים לא פחות טוב מכולם. מי שמתעסק עם בני אדם, יודע שזוהי עובדה קיימת. אין יהודי אחד, גם בור ועם הארץ ביותר, שאינו חושב שהוא מבין לפחות כמו כל אחד אחר.

אולם עלינו לדעת שהתורה אינה ענין פשוט כלל וכלל. אי אפשר ללמוד תורה על רגל אחת; זוהי משימה גדולה בעלת ענפים מרובים. אבל כמו בן נעורים, שדעתם של המבוגרים אינה עושה עליו רושם - הוא חושב שהוא יודע הכל - כך גם כל יהודי נבער וחצי נבער חושב שהוא יודע הכל. מי זקוק ל'מומחים' כשאת הכל אני כבר יודע בעצמי?

לך אל המומחים

השאלה הנשאלת היא, מדוע כשזה מגיע לענין רפואי, אותם אנשים בדיוק מסכימים שיש מומחים שמבינים יותר טוב מהם? הם הולכים למומחים בעלי ידע, ומוכנים לשלם על כך טבין ותקילין. ולהקשיב בצייטנות לכל הוראה שלהם. ואילו כשזה מגיע לעניינים תורניים, להשקפת התורה ומדיניותה, הם מוכנים ללכת לכל אחד - ובדרך כלל לא לאף אחד. האם נושאים רוחניים חשובים פחות משמירה על בריאות הגוף?

התשובה היא - וזו האמת הפשוטה - שהתורה לא באמת חשובה בעיניהם. כשמדובר בגידול במוח ח"ו, או מה שזה לא יהיה, הוא הולך למומחה, כי אכפת לו מזה. אבל כשמדובר בגידול בנשמה שלו, הוא חושב שהוא יוכל להסתדר גם בלי התורה. הוא חושב שהתורה אינה חשובה עבור חייו - זו האמת הפשוטה.

סיפורם של בני שבט לוי בא ללמד אותנו: "אל תעשו שום מהלך מבלי להיוועץ בזקנים! אחרת, אנו נוהגים ברשלנות!" משל למה הדבר דומה, לאדם שתעה בדרכו. הוא יושב כעת ברכב ואינו בטוח אם הוא אמור לנסוע ברחוב הזה או ברחוב ההוא. הוא לא מכיר את השכונה, ולא מדובר בשכונה הידידותית ביותר. מה אומר השכל הישר? לנסוע לתחנת הדלק הקרובה או לשאול את השוטר הראשון שיפגוש בדרכו, ולבקש מהם הכוונה. אדם שמתעלם מרעיון פשוט שכזה, מתנהג בפזיזות ובחוסר זהירות.

כן הוא הדבר בענייננו. להתעלם מדבר כה פשוט כמו לגשת לחכמי זקני התורה, אלו שראויים יותר מכל להדריך ולייעץ, הוא חוסר זהירות משווע. וכל התוצאות השליליות שיגיעו מכך חלילה, בחייו ובחיי ילדיו ונכדיו, וכל הקהילה היהודית, יהיו אך ורק באשמתו.

בסוף, זה מה שקרה. בסוף הם סבלו סבל רב, ומצאו את עצמם סוחבים על כתפיהם משאות כבדים של חמר ולבנים, אבל כעת כבר היה מאוחר מדי. התכנית עבדה. המלכודת נפרשה והם נלכדו בתוכה. הם הצליחו לחמוק מבעד לגדר הקוצים - אך גילו שהדבר עמד בעושרם.

ג' - חכמי הדור

סיפורים וציורים

והנה, הסיפורים הללו שהתורה מספרת לנו לא נועדו למטרות שעשוע. יתכן והם מעניינים, יתכן והם משעשעים, אבל לא זו המטרה שלהם. עלינו לדעת שכל מה שנכתב בתורה, גם אם זה בצורה של סיפור, הוא למעשה ציווי עבורנו. הקב"ה אומר לנו: "אתם מקשיבים? אני מספר לכם כעת משהו שאירע לשבט לוי, כדי שתלמדו מזה איך להגיע להצלחה בעולם הזה." ומהו הלימוד כאן? שעם ישראל מוכרח לשמוע בקול הזקנים.

כל סבא, כל סבתא. כל אדם זקן! אם יש בסביבה שלך מישהו שמוכן לומר לך דברים שאתה לא אוהב לשמוע, מישהו שיוכל לשמש כגדר של קוצים - זו הישועה שלך.

היהודים של פעם הבינו את העיקרון הזה. אני עוד זוכר כיצד בהיותי ילד בארה"ב, מפעם לפעם היה עוצר אותנו ברחוב יהודי זקן, מנופף באצבעו ואומר: "ילד, אל תעשה ככה!" והיינו שומעים בקולו. אשה זקנה היתה עוברת ברחוב ונוזפת בילד או ילדה על כך שהם משתוללים: "זיי ניט ווילד!" (לא להשתולל!) - ולא ענינו לה בחזרה. התייחסנו אליה בכבוד ונרגענו. לא רק בגלל שהתביישנו. ידענו שזהו תפקידם של הזקנים - להעיר לנו ולנזוף בנו כשיש צורך בכך.

על ימין שהוא שמאל

וזקני החכמים - על אחת כמה וכמה. התורה מצווה אותנו: "כִּי יִפְּלֵא מִמֶּךָ דְבַר לְמִשְׁפָּט... וְקָמַתְּ וְעָלִיתְּ... וּבָאתְּ אֶל הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל הַשֹּׁפֵט... וְעָשִׂיתְּ עַל פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ" (דברים יז, ח-יא). זקני הדור נקראים "עֵינֵי הָעֵדָה" - ומחויבים אנו להקשיב בקולם, גם אם נראה לנו שהם טועים. אם הם אומרים לפנות ימינה, עלינו לפנות ימינה, גם אם נראה לנו שצריך לפנות דוקא שמאלה, וכן להפך. החכמים מכוונים "עֵינֵי הָעֵדָה" בכל התורה כולה. הם העיניים שלנו.

יש לנו את הגאון רבי משה פיינשטיין המתגורר בשכונת 'איסט ברודווי'. הוא האיש! במונסי יש את הגאון רבי יעקב קמנצקי. בוילאמסבורג - האדמו"ר מסאטמר הוא בעל השפעה עצומה בכל מקום. יש ראש-ישיבה אחד ממש כאן בפלאטבוש שעומד כבר הרבה הרבה שנים בראשות ישיבה גדולה. בכל פעם שאני רואה אותו, אני חושב עצמי: "האיש הזה הוא אחד מחכמי הדור". הוא עניו גדול שבורח מן הכבוד, אבל הוא גדול בתורה.

אלו הם האנשים שבקולם מוטל עלינו לשמוע. הם אלו שמנהלים את ענייניהם של היהודים באמריקה. זכורני שפעם היו כמה רבנים מודרניים שמרדו בגאון רבי אהרן קוטלר. אחד אמר - הוא אמר את הדברים ברבים - "אם לא תפסיק להיות כל כך קיצוני, אנחנו נסרב לפעול למען ישיבת לייקווד". איזו חוצפה! הכלמתי את הרב הזה ברבים, כי יש כאן שאלה של להיות בכלל בן ישראל. איני יודע כמה זמן יהיה עליו לבלות בגיהנום עבור המשפט הזה! זו אפיקורסות. זה נוגד את כל התורה כולה. יהודי יודע היכן לחפש מנהיגות. "שָׂאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדַּךְ זְקֵנֶיךָ וַיֹּאמְרוּ לָךְ". אי אפשר לשאול אף אחד אחר. אין מה לעשות. אי אפשר לברוח מהעיקרון התורני הגדול הזה.

מה אתה עושה כאן?

אנחנו סומכים רק על הגדולים. לא על רבנים קטנים, מרצים, שדרני רדיו, שדרני טלוויזיה; לא על רבני בית כנסת וכותבי טורים. בעיתון יש כל מיני חדלי-אישים - כותבים 'תלמידי חכמים' אפויים למחצה, 'סמכויות תורניות' בעיני עצמם, שמשיבים על כל מיני שאלות; שאלות חדשות. אנחנו לא מעוניינים בדעתכם! איננו מקבלים איש מלבד גדולי ישראל, חכמי התורה. זהו עיקרון שעליו עומדת כל התורה כולה. אם אינכם מוכנים לקבל את זה, אינכם חייבים, אבל אז אתם לא שייכים לכאן - זה הכל.

זה ההבדל בין יהודי לאינו-יהודי. יהודי שומע בקול הגדולים. חד וחלק. אין כאן שתי דרכים. מי שאינו שומע בקול הגדולים, אינו יהודי שומר תורה ומצוות. על זה אין בכלל על מה לדון. יש נושאים שעליהם אפשר להתווכח אתי ולטעון שזו "שיטת הרב מילר", אבל כשזה נוגע לשאלה של מנהיגות - יש רק כתובת אחת: גדולי ישראל.

זה לא אומר שצריך לגזול מהם את זמנם ולשבת אצלם במשך שעות - מדובר בתלמידי חכמים, לא בפסיכולוגים, והם יכולים לומר לכם בדקות ספורות את כל מה שעליכם לדעת. עם ישראל התברך בחכמים

קובעי המדיניות

ולא רק בענייני הלכה; בכל נושא של מדיניות ציבורית, גדולי ישראל הזקנים - כמה שיותר זקן, ככה יותר טוב - הם הראויים ביותר לתפקיד זה. כשצריך להגיע לידי החלטה בעניינים תורניים או במדיניות ציבורית, אנחנו פועלים אך ורק על פי הוראותיהם של גדולי התורה. אם הגדולים יורו לך לצאת לרחוב עבור מטרה מסוימת, אזי תפקידך לעשות כך. ואם הם לא הורו לך לצאת, אז תישאר בבית ואל תצא. אם הם מורים לך להצביע עבור מועמד פלוני, אז זהו זה. אם הם אומרים שחפץ פלוני או ספר פלוני או מכשיר פלוני אסור שיהיה בבית יהודי, אז אין על מה לדבר.

לפעמים יש שאלות מסוכנות, כאלו שאי אפשר לדון עליהם בפומבי מבלי לגרום נזק, עניינים חדשים שצריכים לדון בהם במתינות ובשיקול דעת, והנה באים להם כל מיני צעירים חמומי מוח, וממהרים להיכנס למקומות שבהם הגדולים מפחדים לדרוך, ולא רק שהם מביעים את דעתם בנושא, אלא הם אף מפרסמים אותו בקול רעש גדול, כביכול זו דעה תורנית לגיטימית.

כמובן שאם אתה רוצה לדעת איך לתקן את הרדיאטור התקול, אל תלך לגדולים. אבל אם יש לך שאלה הנוגעת למדיניות ציבורית - כל שאלה הנוגעת להנהגת הקהילות, או כיצד להתנהל מול בני אדם, בנושאים אקטואליים או בעיות אקטואליות, הם הכתובת. ואל תספרו לי סיפורים שהגדולים עסוקים בלימוד התורה, ושהמנהיגים הפוליטיים הם אלו שיודעים מה קורה בעולם. זוהי אמירה שאינה יכולה לעבור בשתיקה! גדולי ישראל הם אלו שצריכים לקבוע את המדיניות הציבורית!

"שָׂאֵל אֲבִיךָ וַיִּגְדַּךְ"

אנשים לא מבינים את זה. הם חושבים שגדולי ישראל, לדוגמה - הגאון רבי יעקב קמנצקי או הגאון רבי משה פיינשטיין, נועדו עבור שאלות בהלכה - במיוחד כשמחפשים קולא. אפשר להרים טלפון, לשאול, ולקבל את ההיתר, ואז לנופף ולומר: "הרב אמר שזה מותר". זה כל מה שאתה צריך. אבל לשאול אותו בענייני ציבור? זה לא נחוץ, כך אתה חושב, כי יש לך ראש לא פחות טוב משלו.

אל תחשבו שיש תחומים שבהם יש לגדולים זכות להביע עמדה, ותחומים אחרים שבהם אין להם זכות לכך. לגדולי ישראל יש זכות להביע עמדה בכל נושא וענין, כי התורה היא המקור היחיד של חכמה אמיתית, והמקור הבסיסי לכל עצה טובה.

בואו נהיה מעשיים להעריך את הגדולים

בפרשת השבוע אנחנו לומדים כיצד בני שבט לוי ניצלו משעבוד מצרים בכך שדבקו בעצת הזקנים. חובתנו להבין שכאז כן היום - איננו הולכים אחר אידיאולוגיות חדשות או רעיונות מזדמנים, אלא רק אחר עצתם של הזקנים - עיני העדה. בכל יום, בתפילת שמונה עשרה, אנחנו מתפללים על צדיקי הדור שמנחים אותנו ומאירים את דרכנו. השבוע ננצל בלי נדר את ההזדמנות שמספקת לנו הברכה הזו, ונתבונן במשך שלושים שניות על חשיבותם של הצדיקים בחיינו, ונחשוב על דרכים כיצד לחזק את עצמנו בענין הציות לדבריהם ולעצתם.

שאלה:

הרב הזכיר בעבר את דברי חז"ל (שבת לב, א) ש"לעולם יבקש אדם רחמים עד שלא יחלה" - עלינו לבקש מה' שישלח לנו בריאות, בזמן שאנחנו בריאים. השאלה היא, כיצד זה מתיישב עם הכלל ש"לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן" (ברכות יט, א)?

תשובה:

אכן, זהו כלל בהנהגתם של יהודים - שלא להזכיר דברים רעים שעלולים לקרות. לדוגמא, לא יאמר אדם לאשתו: "אם אחד מאיתנו יפטר, אני מתכוון לעבור להתגורר בארץ ישראל". ככה יהודים מדברים.

יש כאלה שאומרים תוך כדי לימודם דברים כמו: "נגיד ששור נוגח אותך והורג אותך. האם הוא חייב לשלם כופר?" זו צורת דיבור של הגויים. ככה לא מדברים יהודים. אך בכל הנוגע לתפילה, שם זה בדיוק להיפך. כאשר אנחנו מתפללים לה', זה לא נקרא 'לפתוח פה לשטן'. אנחנו מוצאים בכל מקום שכך ראוי להתפלל - כל אדם מבקש מהשי"ת שיציל אותו "מדבר וחרב ורעב ויגון" - רשימה ארוכה של צרות ומכאובים. אנחנו פורקים בפני ה' את כל מה שמכביד לנו על הלב, ואיננו צריכים לחשוש כלל.

אולם כשלא מדובר בתפילה, איננו רוצים להזכיר דברים בלתי משמחים. גם כשאדם גורם לעצמו להרגיש בלתי שמח - גם זו אינה דרך טובה. יהודים מנסים תמיד לראות את הטוב, ולא להזכיר צרות ופורענויות.

יש אנשים עצבניים שאוהבים תמיד לחשוב על מה שעלול לקרות. לאדם כזה הקב"ה אומר: "אם אתה עושה שימוש לרעה בהזדמנות שנתתי לך להיות שמח ומאושר, אזי אביא עליך דברים באמת מצערים, וכך תוכל להיזכר בימים הטובים, שבהם הכל הלך כשורה".

לא כדאי אפוא לדבר על צרות ושאר דברים מצערים. אבל בתפילה - אז אפשר לבקש מה' את כל הדברים הטובים, ובכלל זה, לבקש ממנו שלא יביא עלינו שום צער ומכאוב.

נפלאים. זכה מי שמתגורר בברוקלין ויש תלמידי חכמים רבים שאפשר להיוועץ בהם. אל תבקשו ממני שמות. לא הייתי רוצה לצער אף יהודי חשוב בכך שאגרום להמוני בני אדם להתחיל להגיע אלי... אבל ברוך ה', יש חכמים רבים שמוטל עלינו לשמוע לעצתם.

לא אני המחליט

זה מה שהצלחתם של בני שבט לוי מלמדת אותנו; שעלינו לפעול לפי כלל אחד. השאלה האם הענין הזה ראוי או לא ראוי עבורנו - היא שאלה שלא אנחנו אמורים לענות עליה. בכל עצה שהיא - בין אם זו שאלה הנוגעת לעתידך, עתיד משפחתך, עתיד קהילתך, מדינתך או האומה שלך, חכמי הדור הם אלו הראויים לייעץ. זקני העם, בעלי הדעה המיושבת והמנוסה, להם יש את ניסיון התורה הנחוץ.

אכן, לא כולם כבר שקועים עמוק בדרכה של תורה, ויקח שנים רבות עד שאצליח להעביר את המסר הזה. אנשים מגיעים מהרחוב עם רעיונות של הרחוב, וטוענים שהרבנים צריכים להתעסק רק עם עניינים רבניים. מחוץ לנושאים רבניים, אין להם זכות דיבור. בפרט בימינו, הנוער סבור שהוא מסוגל לראות דברים טוב יותר מהגדולים. היום, כל חיים יענק'ל חושב שהוא יכול לקבל החלטות עבור כלל ישראל! נער צעיר מחליט מה כן ומה לא. אסור לנו לאפשר דברים כאלה! עלינו לחזור על הדברים, שוב ושוב, במשך שנים על גבי שנים, עד שזה יכנס לנו לראש - שאין דרך אחרת! השקפת התורה היא, שבכל נושא וענין עלינו לשאול את גדולי התורה, וגדולי התורה הם זקני הדור. רבני הקהילות צריכים גם הם לפנות לזקני הדור בכל שאלה; זהו הקיום של עם ה'.

אנחנו עם התורה, שצועד בדרכו של שבט לוי. זו דרכנו. זו דרכה של האומה היהודית, וזו תהיה דרכנו עד ביאת גואל צדק. לא נשתנה. למרות אמריקה, אנחנו לא נשתנה! אנחנו אומה שחיה על פי גדולי ישראל! התורה שולטת על כל תחום בחיינו, ולכן, אם ברצוננו להצליח בחיינו - לא רק כיהודים; אם אנחנו רוצים להצליח כבני אדם - עלינו להיוועץ במומחים. ומי הם המומחים של עם ישראל? גדולי ישראל. יש לנו גדולי תורה, זקני הדור, שמקבלים על עצמם לשמש כגדר הקוצים שלו אנחנו זקוקים. שהקב"ה יתן להם חיים ארוכים, ויוסיף עליהם עוד כהנה וכהנה.

שבת שלום ומבורך!